

Козаченко О.М.

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ ДВОМОВНОСТІ ТА ЯВИЩ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Сучасний стан розвитку контактології характеризується наявністю термінологічного розмежування зазначених понять, що, однак, не перериває, зв'язку між двомовністю та інтерференцією. Зростання останнім часом уваги лінгвістів до явища інтерференції та активний розвиток контактології пов'язується із розширенням мовних контактів. Конкретним виходом досліджень у цій галузі, що має практичне значення, є теоретична розробка методів найбільш успішного досягнення двомовності. Досягнення такої мети можливе за умови проведення опису різноманітних ситуацій білінгвізму, а саме моделювання взаємного пристосування контактуючих мов у процесі мовленнєвої комунікації, що ускладнюється інтерференцією. Нездорозуміння підкреслюючи важливість дослідження "негативного мовного матеріалу", поява якого спричинена дією інтерференції, Л.В.Щерба, зокрема, вказував на необмежені можливості цього пласту мовлення для розуміння глибинних властивостей мови.

Лінгвістичний аспект дослідження інтерференції вимагає розрізнення її у мові і мовленні. У відповідності з цим прийнято виділяти дві форми інтерференції: мовленнєву та мовну.

У мовленні інтерференція проявляється у висловлюваннях білінгва і є результатом взаємодії рідної та іноземної мов. У мові ми зустрічаємося із випадками інтерференції, які внаслідок багаторазового повторення стали нормою і закріпились у живанні.

Кожна мовна інновація не стає одразу надбанням усієї системи мови в цілому. Згаданий процес закріплення починається з імпульсу і характеризується поступовістю розширення нововведення. У мовленні окремих білінгвів кожне порушення мовної норми, виникаючи спонтанно, швидко забувається. Коли ж створюються умови для повторення аналогічної мовленнєвої ситуації, інтерференція виникає знову. І лише внаслідок частого повторення в мовленні білінгвів деякі з цих явищ втрачають ознаку помилки і починають передаватися іншим членам колективу (і не лише двомовним). Як вважає У.Вайнрайх, за цих умов двомовність практично втрачає свій вплив на процес закріплення інтерференції в мові. Важливим для цього процесу є також ступінь розповсюдженості двомовності та систематичність (регулярність) здійснюваного контакту між мовами. Ю.О.Жлуктенко зазначає з цього приводу: "Стан... більш-менш масової двомовності (білінгвізму) особливо сприяє взаємодії мов, оскільки в таких умовах контакт між обома системами є безпосереднім і систематичним, не епізодичним, а постійним" [3;10].

Існує тенденція до термінологічного розмежування наслідків взаємодії мов на мовленнєвому та мовному рівнях. Більше того, існують точки зору, в яких наголошується на недопустимості поєднання таких наслідків в межах єдиної класифікації.

Визначаючи наявність мовної та мовленнєвої інтерференції як "окказіональних запозичень", У.Вайнрайх визнає її як мовленнєве явище, а інтеграцією називає колишні відхилення від норми мови, що перестали бути такими. Диференційованість підходу до інтерференції поглиблюється у Е.Хаугена [6]. Дихотомію він замінює трихотомією. На його думку, слід виділяти три групи змін, що відбуваються під час контактування мов:

переключення, інтерференцію і інтеграцію. Він вважає, що мовний контакт слід уявляти як безперервний процес, на одному початку якого знаходиться переключення кодів, а в кінці - повна їх інтеграція. Відповідно маємо три стадії цього процесу, лише середня з яких є власне інтерференцією.

Згідно з точкою зору, яка вважається у сучасній лінгвістиці загальною визнаною, інтерференцію слід відмежувати від мовних змін, які відбуваються під час запозичення, оскільки встановлено, що ці явища не просто відрізняються одне від одного, а є абсолютно протилежними. Різницю між ними Л.І.Бараннікова пояснює, характеризуючи особливості трансформації елементів контактуючих мов у процесі інтерференції та запозичення [1;89-90].

Розмежування запозичення та інтерференції відбулось і на термінологічному рівні. Водночас у дослідженнях, присвячених проблематиці мовних контактів, можна зустрітись з випадками використання терміну "інтерференція" не лише у його безпосередньому значенні, а й для позначення інших наслідків взаємодії мов, у тому числі й запозичення. С.В.Семчинський пояснює це тим, що "мовознавці вже привичайно до терміна *інтерференція*, позначаючи ним і мовні явища, а не лише ті, що спостерігаються в індивідуальному мовленні" [7;78].

Традиційно в лінгвістиці прийнято виділяти широке та вузьке розуміння явища інтерференції. Відповідно першої точки зору (У.Вайнрайх, Ю.Д.Дешерієв, Ю.О.Жлуктенко, Г.П.Іжакевич, І.Г.Озерова, Н.А.Пашковська, І.Ф.Протченко та ін.) під інтерференцією слід розуміти випадки відхилень від мовної норми, які можна спостерігати в мовленні білінгвів як результат мовного контакту. У поняття інтерференції включаються всі форми міжмовної взаємодії (взаємовплив, контактування, злиття мов, запозичення і т. ін.), що визначає широту розуміння самого явища. Відомим є лінгвістичне визначення інтерференції Ю.О.Жлуктенка, який розглядає її як "зміни в структурі мови та її семантизації, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту" [3;76].

Концептуально близькою щодо цього визначення є точка зору Ю.Д.Дешерієва та І.Ф.Протченка на характер процесів, обумовлених ситуацією міжмовної взаємодії. Вони розглядають інтерференцію як ^явище взаємодії структур та структурних елементів двох мов в процесі спілкування двомовного насе-

лення" [2 ;27]. Цікавим є визначення інтерференції, запропоноване Г.І.Мелікою. Не заперечуючи важливості широкого розуміння цього явища, він, на відміну від Ю.О.Жлуктенка та У.Вайнрайха, вказує, що інтерференцію слід вважати не результатом, а процесом, який діє скрізь між будь-якими особами, що спілкуються. На його думку, "лінгвістична інтерференція є явище універсальне, а не певний кінцевий результат цього процесу у вигляді будь-яких структурних відхилень у мові, що виникли шляхом проникнення в неї елементів іншої мови внаслідок їх контактів"

[4 ;3 5].

Таким чином, особливість широкого підходу полягає, по-перше, у включенні до поняття інтерференції всіх форм взаємодії та зближення мов, а по-друге, у відсутності обмежень щодо напряму дії останньої в умовах контакту.

На думку представників вузького розуміння інтерференції (Є.М.Ахунзянов, Л.О.Лазаренко, Л.І.Проклова, В.Ю.Розенцвейг, В.Ю.Семчинський, Н.І.Тоцька, Л.Ф.Ципцюра та ін.), тільки випадки порушення норм іноземної мови під впливом рідної, які мають негативний характер, слід вважати інтерференцією. Чітке відмежування цього поняття від інших форм взаємодії мов, вказівка на виключно негативний характер інтерференції, а також усталеність напряму дії від рідної до іноземної мови - ці риси визначають специфіку вузького розуміння явища інтерференції.

Цікавою є думка Є.М.Ахунзянова, який визнає і вважає особливо важливим розмежування негативних і позитивних наслідків мовного контактування. Водночас Є.М.Ахунзянов використовує термін *інтерференція* для позначення позитивного явища, що сприяє взаємному збагаченню контактуючих мов, проникненню структурних елементів однієї мови до іншої, створенню передумов для подальших якісних зрушень у розвитку їх систем. Для позначення негативних наслідків взаємодії мов він пропонує скористатись іншим терміном - *трансференція*.

Л.І.Проклова, Н.І.Тоцька, Л.Ф.Ципцюра під інтерференцією розуміють відхилення або порушення норми, що виникають у мовленні певної особи або цілого колективу під впливом іншої мови. Ними особливо підкреслюється напрямок інтерферентного впливу від рідної — до іноземної мови. В.Ю.Розенцвейг розглядає інтерференцію як "порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке проявляється в його мовленні у вигляді відхилення від норми" [5 ;4]. Це визначення дозволяє відмежувати інтерференцію від запозичення і оцінити її як негативне явище, оскільки відхилення від норми є для білінгва негативним моментом. Прийнято також вважати, що особливість позиції В.Ю. Розенцвейга у розгляді лексичної інтерференції полягає у тому, що під правилами співвіднесення контактуючих мов, на які він вказує у визначенні, розуміється система відповідностей означуваних та означаних щодо цих мов.

С.В.Семчинський також вважає відхилення від мовної норми негативним моментом. На його думку, "інтерференційними є лише ті випадки, коли взаємодія мов веде до порушення норми, а це трапляється тоді, коли системи взаємодіючих мов відрізняються частково або повністю [7;77]. Він вважає, що незручність терміна *інтерференція* полягає у тому, що ним позначаються не лише результати контактування двох мов, але й сам процес порушення норми. Тому С.В.Семчинський пропонує називати результати взаємодії мов запозиченням, а терміном *інтерференція* позначати іншомовний вплив, який не торкається матеріального боку мов, тобто виявляється тільки в мовленні її носіїв.

Питанню вирішення проблеми подолання інтерферуючого впливу приділено значну увагу у вітчизняній методиці (О.І.Вишневецький, Т.І.Коршун, І.О.Луценко, Г.Ю.Мальковський, Б.М.Маруневич, М.І.Пентиліук та Ін.). Визначаючи наявність недооцінювання інтерферуючого впливу навичок рідної мови на нестійкі навички іноземної, більшість методистів схиляється до проведення мовного компаративного аналізу з метою встановлення потенційно нестабільних (інтерферентно небезпечних) зон. Результати проведеного порівняння виконують функцію підґрунтя для реалізації систем цілеспрямованого подолання інтерференції. Такі системи побудовано з урахуванням необхідності формування знань про ступінь розбіжності двох мов, побудови структури мислення, а також багаторазового повторення мовних актів.

У сучасній методиці викладання польської мови як іноземної питання вивчення явища інтерференції, а саме встановлення визначення, формування її типології є актуальними. Про це свідчать роботи як польських методистів (M.Górecki, J..Mazur, R.Pętkowa, G.Przechodzka, M.Stawska, D.Weselowska, W.Żarski), так і дисертаційні дослідження Б.Анципаровича, І.Сераковської, Л.Г.Кашкуровича та ін.

Розуміння інтерференції в методиці польської мови в цілому відповідає її визначенням у загальній методиці викладання іноземних мов. Як вважає Г.Пшиходзка (G.Przychodzka), "interferencja językowa – to wszelkie odchylenia od danego systemu językowego, które rodzimy użytkownik języka lub muwioncy, językiem obcym popewnia" [10;47]. Д.Веселовська (D.Weselowska) вказує, що під інтерференцією слід розуміти "zjawisko oddziaływania elementów jednego języka w procesie uczenia się kolejnego" [11;63]. М.Гурецький та М.Ставська (M.Gorecki, M. Stawska), визначаючи інтерференцію як "liczne odchylenia od normy literackiej we wszystkich podsystemach językowych", вказують однак на те, що причиною появи таких помилок є спільний негативний вплив української мови та "gwary typowej dla kresów wschodnich" на систему польської літературної мови [9; 16].

Щодо визначення типів інтерференції польські методисти дотримуються загальноприйнятих підходів (критеріїв, класифікацій). Характеризуючи внутрішньомовну та міжмовну інтерференцію, Д.Веселовська (D. Weselowska) вказує, що небажаний "z metodycznego punktu widzenia wpływ języka prymarnego... może pojawić się w odniesieniu do elementów języka sekundarnego (interferencja międzyjęzykowa) lub może oddziaływać w obrębie jednego systemu językowego (interferencja wewnątrzjęzykowa)" [11;64]. На думку

Г.Пшиходської (G. Przychodzka), особливо зовнішньомовна інтерференція “stanowi poważną barierę w opanowaniu i posługiwaniu się jednym z języków u osób dwujęzycznych z powodu różnic strukturalnych między dwoma językami” [10;39]. Вона наголошує на важливості врахування зовнішньомовної інтерференції в умовах взаємодії “dwóch podobnych (częściowo zbieżnych) języków”, вказуючи, що “przyczynę interferencji stanowi tu ogólne podobieństwo obydwu języków, podczas gdy w szczegółach zachodzą istotne różnice [10;39-41].

Характеризуючи запропоновані сучасною методикою викладання польської мови як іноземної шляхи подолання інтерференції, слід вказати на наявність спільності поглядів щодо важливості використання з цією метою компаративного аналізу систем рідної та іноземної (польської) мов. На використання прийомів семантизації слів як шлях подолання інтерферентних труднощів вказує Р.Пенткова (R. Pełkowska). Вона пропонує застосовувати загальноприйняті групи перекладних та неперекладних прийомів встановлення значення слів.

Таким чином, характеризуючи представлені у дисертаційних дослідженнях, присвячених проблемам викладання польської мови як іноземної, шляхи подолання інтерференції, можна зробити висновок про те, що спільною рисою всіх робіт є врахування особливостей згаданого явища, виділення компаративного аналізу як основного засобу уникнення негативного переносу. У межах компаративного підходу виділено семантизацію, використання прийомів якої дозволяє ефективно долати інтерферентні труднощі на семантичному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранникова Л.И. Сущность интерференции и специфика ее проявления // Проблемы двуязычия и многоязычия / Под ред. П.А.Азимова. - М.: Наука, 1972. -С.88-98.
2. Дешериев Ю.Д., Протченко И.Ф. Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия // Проблемы двуязычия и многоязычия / Под ред. П.А.Азимова.-М.: Наука, 1972.-С.26-42.
3. Жлуктенко Ю.О. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова в США і Канаді.-К.: КДУ, 1964.-168 с.
4. Меліка Г.Н. Конвергенція та дивергенція як прояви лінгвістичної
5. інтерференції // Мовознавство.-1974.-№1.-С.35-39. Семчинський С.В. Семантична штерферешщ мов. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты. - Л.: Наука, 1972.-80 с.
6. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты. - Л.: Наука, 1972. - 80 с.
7. Хауген Э. Языковой контакт // Новое в лингвистике.-М.-1972.-Вып.6.-С.61-81.
8. Семчинський С.В.Семантична штерференція мов.-К.-Вища школа, 1974.-256 с.
9. Górecki M., Stawska M. Błędy językowe charakterystyczne dla młodzieży polskiej ze Wschodu // Metodyka kształcenia polaków ze Wschodu.- Wrocław: W-wo UW, 1995.-S.113-120.
10. Przechodzka G. Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego polaków ze Wschodu // Merytoryczne kształcenie polaków ze Wschodu.- Lublin.1994.-S.331-340.
11. Weselowska D. Interferencja międzyjęzykowa jako źródło błędów // Nauczanie języka polskiego jako obcego,- Lublin, 1993.-S.115-119.